

"Ezra the priest brought the law before the congregation."—*Neh.* viii. 2.

DE MESSIAANSE TORA

*De Tora op oorspronkelijke wijze gelezen
in een driejarige cyclus zoals tijdens de
Tweede Tempelperiode ontwikkeld*

Kees Bloed

Bij de illustratie op de voorzijde staat het onderschrift:
Ezra de priester, bracht de Tora vóór de gemeente. Neh. 8:2¹

De blik in Ezra's ogen verraadt twijfel. “Uw openbaringen door Mozes zijn zeer kostbaar. Moet ik dit nu wel doen? Wij zijn hier zo verkeerd mee omgegaan. Welke garantie is er, dat wij het nu wel begrijpen?”

© 2013 **Sjemajah**, Ermelo

De 162 afleveringen van het complete rooster worden momenteel wekelijks uitgegeven voor de liturgie van twee Messiaanse gemeenten. Zie www.immanuel-gemeente.nl en www.tesjoeva-gemeente.nl. Meer informatie over deze uitgaven en hoe u deze kunt gebruiken in uw gemeente, kunt u vinden op www.sjemajah.nl. Met veel dank aan deze gemeenten, en de individuele lezers, die dit werk door hun giften tot nu toe mogelijk maken.

---

1 Bron: <http://www.thebiblerevival.com/clipart.htm>

Inhoud

Het project “De Messiaanse Tora”	p. 5
Verantwoording	p. 8
Gebruikerstips	p. 23
Jakob keert terug (een Jom Kipoer lezing)	p. 24
JHWH's Woorden (een Sjabbat lezing)	p. 29
Literatuurlijst	p. 34

Het project “De Messiaanse Tora”

“De Messiaanse Tora” is een project om de Tora in onze tijd toch weer te bestuderen zoals de schriftgeleerden tijdens de Tweede Tempelperiode (bijv. Ezra) het bedoelden.² Zij leverden de eindredactie aan de Tora zoals deze aan ons is overgeleverd. Daarin werd de Tora in 154 hoofdstukken verdeeld, om in 3 jaar tijd wekelijks te bestuderen tijdens de samenkomsten in de synagoge. Het werk van dr. D. Monshouwer verschaft ons een goed beeld van het functioneren van deze cyclus in de kerk en de synagoge van de eerste eeuw.³ Zijn weergave van het rooster bedoelt de oorspronkelijke indeling van de Tora volgens genoemde schriftgeleerden te reconstrueren. Daarnaast laat hij zien hoe deze traditie is verweven in de vier Evangelieën. Markus en Lukas zijn zelfs bedóeld om naast een jaargang van deze cyclus gelezen te worden!

Kerk en synagoge

Ooit werd de driejaarlijkse cyclus gebruikt door kerk én synagoge. Zij werd echter een ondraaglijke last, doordat de theologische consequenties van deze wijze van studeren op de eenheid van joden en christenen duiden. In het licht van het joods-christelijke schisma, kon de gedeelde theologie van joden en christenen niet zegevieren.

Wat aanvankelijk een last was, is vandaag een steeds breder gedragen verlangen: eenheid tussen synagoge en kerk die zoveel eeuwen verdeeld zijn geweest. Dit verlangen eist een nieuwe theologische basis om hier uitdrukking aan te geven. Dit project wil, vanuit christelijke zijde, een eerste stap zijn richting een joods-christelijke theologie op basis van de Tora. Het rooster levert verrassende nieuwe inzichten op, die we (naar we mogen aannemen) delen met de gemeente van joden en christenen uit de eerste eeuw.

---

2 Hier is al tientallen jaren mee geëxperimenteerd in Nederland. Men meende er echter geen goed aan te doen om dit voort te zetten. Zie verantwoording.

3 Monshouwer, D., *The Gospels and Jewish Worship*, Vught: Skandalon, 2013.

Wekelijkse afleveringen

We begonnen in oktober 2011 voor de Immanuëlgemeente te Alblasterdam, met wekelijkse afleveringen bij de *sedariem* van de Tora in drie jaar⁴. Deze Messiaanse gemeente was al bekend met de jaarlijkse lezing die in de huidige synagoge gebruikelijk is. Er was een vraag ontstaan naar Tora-studie in de liturgie van de gemeente, en mij werd gevraagd om hier invulling aan te geven. Enthousiast presenteerde ik toen mijn ideeën van een driejaarlijkse lezing, en die werden positief ontvangen. We zijn het experiment begonnen op dezelfde dag dat de jaarlijkse lezing in de joodse synagoge van start ging. Dat is de achtste dag van het loofhuttenfeest, de dag die bekend staat als de vreugde der wet.

De bestudering van de Tora in drie jaar is niet uniek. Sinds ongeveer een halve eeuw, wordt ook in sommige conservatief joodse synagoges in de VS de Tora weer gelezen in 154 *sedariem* (gedeelten). De rabbi's van het CJLS (Committee on Jewish Law and Standards) hebben, onder redactie van rabbi Richard Eisenberg, besloten tot een verdeling in drieën van de bestaande *parasjot* in het jaarlijkse leesrooster. Ook wij kozen aanvankelijk voor een dergelijke opzet. De hoofdredenen om de Tora in plaats van jaarlijks, in een driejaarlijkse cyclus te bestuderen kwamen overeen met die van CJLS: de wekelijkse studie is dan beter te overzien en wordt laagdrempeliger.

Gaandeweg verdiepte ik me in het vele gedane onderzoek naar het oorspronkelijke rooster en werd erdoor gegrepen. Zeker toen ik het werk van dr. D. Monshouwer onder ogen kreeg. Zijn dissertatie toont aan dat het ontstaan van het evangelie van Markus, het beste verklaard kan worden naast een leesjaar uit de driejaarlijkse Tora-cyclus, dat destijds unaniem in de synagoge werd gehanteerd.⁵ De volledige resultaten en consequenties van zijn onderzoek zijn recent uitgegeven onder de titel *The Gospels and Jewish worship*, waarin ook de andere Evangeliën naast de driejaarlijkse Tora-cyclus gehouden worden.

Doelstelling

In ons project willen we een rooster bieden dat gebaseerd is op alle verkregen inzichten over de oorspronkelijke lezing van de Tora, om haar te bestuderen vanuit de verwachting van het Koninkrijk van God. Want zoals dit onderwijs essentieel was voor Jezus' discipelen (Hand. 1:3, 6), kan dit ook voor ons veel

---

4 Vertaling van een kerngedeelte, commentaar en verdieping. Zie de afleveringen die in deze brochure zijn opgenomen.

5 Monshouwer, D., *Markus en de Torah*, Kampen: Kok, 1987.

betekenen. Het doel van dit project is om een handreiking te bieden aan volgelingen van de joodse Messias Jesjoea, om samen te leren uit Gods openbaringen aan de mens. Dat is een opdracht uit de Tora (Deut. 31:9-13), maar ook uit het Evangelie (Matt. 28:19) en de Psalmen (Psalm 78:1-2). Bij elke lezing zoeken we verder naar verborgen betekenissen en nieuwe openbaringen over het Koninkrijk van God dat aanstaande is.

Uitgave

Het is de bedoeling dat het rooster, alle wekelijkse afleveringen, en de verantwoording bij dit project, uiteindelijk worden uitgegeven in boekvorm. Dat willen we doen in zes delen.

Jaar 1:

Deel 1: De verkiezing van één uit miljoenen (Gn. 1 – 25)

Deel 2: Een bruid voor de zoon (Gn. 25 – Ex. 10)

Jaar 2:

Deel 3: Israël en JHWH (Ex. 11 – 40)

Deel 4: Een schokkende ontmoeting (Lv. 1 – Nm. 6)

Jaar 3:

Deel 5: Gods gemeente trekt op (Nm. 6 – 36)

Deel 6: Het afscheid van Mozes (Dt. 1 – 34)

Verantwoording

Dan wordt het nu tijd om ons te buigen over de vraag: waarom? Wij christenen, die in Jezus de Messias herkennen, hebben toch niets met de Tora? De Tora is toch de weg waarvan de joden denken dat die naar God leidt, in plaats van Jezus die de weg naar God is? En als we in gesprek met de joden zijn, kunnen we dan niet beter aansluiten bij hun huidige traditie om tot elkaar te komen? Waarom zouden we de driejaarlijkse cyclus weer als richtlijn gebruiken bij het bijbellezen? Voor een antwoord op deze vragen kijken we naar de geschiedenis van de Tora-cyclus van Ezra.

Ezra

Ezra was bedreven in de kennis van de Tora en werd daarom ingezet door de Perzische koning Artasasta. Hij kreeg de opdracht om de Tora in álle delen van het koninkrijk tussen de Eufraat en de Middellandse Zee te onderwijzen, en een autonoom bestuur op te zetten dat zich moest baseren op deze codex.⁶ Onder zijn bestuur werd de eindredactie van de Tenach (het Oude Testament) aan het einde van de vijfde eeuw voor Christus voltooid, weten we door de vermelding van de poortwachter Sallum in 1 Kronieken 9:18.⁷ Hoewel verder onderzoek hier nog nodig is om dit te bevestigen, volgen wij hierin H.J. Koorevaar en J. Steinberg, die vanuit dit uitgangspunt een theologie van het OT ontwikkelden.⁸ Onderzoekers van de cyclus spreken over de autoriteit van Ezra bij het ontstaan van de cyclus.⁹ Op basis van traditie wordt aangenomen dat Ezra hier de auteur van was. Bevestiging hiervan vinden we in het bewijs van *lectio continua* aan het eind van de derde eeuw voor Christus.¹⁰ Daarnaast in het feit dat bij de eindredactie van de Tora *lectio continua* beoogd werd.¹¹

---

6 Ezra 7:23-26.

7 Roubos, K., *1 Kronieken*, Nijkerk: Callenbach, 1969, p 160.

8 Koorevaar H.J., en M.J. Paul (red.), *Theologie van het Oude Testament* Zoetermeer: Boekencentrum, 2013, dl II, hoofdstuk 2.

9 Monshouwer, *The Gospels and Jewish worship*, Vught 2010, p. 111.

10 Büchler, Adolf, 'The reading in a triennial cycle', *Contributions to the scientific study of Jewish liturgy*, New York, KTAV, 1970, p. 184-186.

11 Monshouwer, *Markus en de Tora*, Kampen 1987, hf. 2 (bijzonder p. 16 en 54).

Als we dit in aanmerking nemen, komen we er niet onderuit dat Ezra een bijzonder groot stempel heeft gedrukt op de Tora. We zullen hier dan ook spreken over Ezra als de bron van deze vorm van bestudering van de Tora.

Schriftgeleerden

Ezra wordt in ballingschap een 'door de schrift geléerde'. Hij had zorgvuldig de Israëlitische profeten (zoals Jeremia, Ezechiël, Zacharia en Daniël) bestudeerd naast de Tora.¹² Zo was hij tot de overtuiging gekomen dat hij niet in Jeruzalem het hogepriesterschap moest opeisen, waar hij als zoon van de laatste hogepriester rechtens aanspraak op kon maken, maar een stapje terug moest zetten om de bedoeling van de Tora aan het volk en de priesters te onderwijzen.¹³ Hij wilde hen bewust maken van hun verantwoordelijkheid volgens de Tora, ten opzichte van elkaar, ten opzichte van de koning in Susan, en ten opzichte van JHWH hun God. Om de Tora als fundament van de samenleving te laten functioneren brengt Ezra een nieuwe inrichting aan in de Tenach die tot dan toe uit losse boeken bestond. De volgorde van deze canon is bewaard gebleven in de Talmoed.¹⁴ De Tora krijgt van Ezra een bijzondere positie, blijkt ook uit de Talmoed. Het herstel van het koninkrijk Israël, kon volgens hem alleen plaatsvinden wanneer de Tora grondig en blijvend bestudeerd werd. Daarom verdeelde hij de Tora in ongeveer 150 delen. De bedoeling was om de Tora te leren kénnen en eruit te leven. Maar omdat dit kénnen zo moeilijk was gebleken in de geschiedenis van de koninkrijken Juda en Israël, worden de schriftgeleerden, sinds Ezra, erg belangrijk.

Voor de ballingschap was het al gebruikelijk dat een deel van de Levieten zich bezig hield met de studie en het kopiëren van de Tora (2 Kron. 34:13), zij werden *sefariem* genoemd, schriftgeleerden. Onder Ezra, die onder het gezag van de koning in Susan stond, kregen de schriftgeleerden in het herstelde Juda groot aanzien. Deze stroming bestudeerde ijverig de Tora volgens de normen die Ezra gesteld had in zijn eindredactie van de Tenach, en de driejaarlijkse cyclus. Deze 'ijverars voor de Tora' werden later in de weg gezeten door een wereldsgezinde beweging die in de Griekse tijd opkwam, de

---

12 Ezra 5:1, 7:1-10, 12-14, 8:15-19, etc.

13 Ezra's vader Seraja was de laatste hogepriester die in ballingschap was weggevoerd (2 Kon. 25:18), maar ook weer op hoge leeftijd terugging met Zerubbabel (Ezra 2:2). Hij krijgt wel weer verantwoordelijkheid in de tweede Tempel (Neh. 11:11), maar is te oud om nog priester te zijn. Zijn kleinzoon Jesjoea (of Jozua), het neefje van Ezra, werd hogepriester na de ballingschap.

14 Baba Bathra 14b-15a. De bron van deze canon wordt hier niet rechtstreeks genoemd, maar wel als gezaghebbend beschouwd.

hellenistische joden. Door de Makkabeeën wordt een orthodoxie nagestreefd op basis van Ezra's werk, en zij vinden God aan hun zijde als zij de Tempeldienst in Jeruzalem zuiveren. Voor de laatste keer in de geschiedenis neemt JHWH dan Zijn intrek in de Tempel.

Ezra bij de joden

Deze geschiedenis geeft ons een indrukwekkend beeld van hoe de gemeente van Israël functioneerde in een tijd dat de wereld steeds kleiner werd, doordat grote koninkrijken hun macht in steeds grotere gebieden lieten gelden. Als Rome eenmaal de macht heeft, zien we hoe dat resulteert in een gigantische verschuiving van alle religieuze beschouwingen in die tijd. Alles mengt zich en het wordt een grote religieuze soep waarvan gedronken mag worden. Slechts één van die religies, een splintergroepering zo lijkt het, die zijn identiteit te danken heeft aan een oud, gespleten en verdwenen koninkrijk, bleef trouw aan haar Ezraanse orthodoxie en liet zich niet mengen. Toen deze godsdienst op het punt stond om te versplinteren in talloze sektes, betrad een schriftgeleerde het toneel die zich net als Ezra concentreerde op de oorspronkelijke bedoelingen van JHWH, dwars door de gegroeide tradities heen. Hij droeg dezelfde naam als Ezra's neef, de hogepriester en Mozes' opvolger: de joodse rabbi Jesjoea.

Jesjoea werd de vader van één van de sektes die deze tijd heeft voortgebracht: het christendom. Zijn volgelingen waren trouw aan Ezra, en schreven biografieën van deze rabbi (de Evangeliën), die zij alleen konden begrijpen vanuit de Tora, zoals Jesjoea zelf herhaaldelijk gezegd had.¹⁵ Markus en Lukas zijn vrijwel zeker naast de Toralezing ontstaan, en waren bedoeld als sluitlezing, ná Mozes en de profeten, in de christelijke eredienst.¹⁶ Het Rabbijnse jodendom wees het christendom af. Dat bracht vele veranderingen voor de joden die zich nog wel baseerden op de Tweede Tempelperiode, maar dit op een nieuwe manier vorm gaven, vanwege het ontstaan van het christendom. Een gevolg daarvan was dat Ezra langzaam maar zeker in onbruik raakte. In Egypte bleef men echter, ondanks het hoge Messiaanse gehalte van Ezra, tot in de zeventiende eeuw trouw aan de driejaarlijkse lezing.¹⁷

---

15 Zie Matt. 5:17-20, Mark. 12:26-34, Luk. 16:15-17 en Joh. 5:45-47.

16 Monshouwer geeft voor beide evangeliën een schema (2010). Hij komt alleen niet helemaal uit het begin van Lukas. Ries Maaswinkel (*Geen tittel of Jota 34* Zoetermeer 2011) ziet echter wel degelijk een verband met het begin van het derde leesjaar, wat weer prima past in het schema van Monshouwer.

17 Millgram, A., *Jewish worship*, Philadelphia: JPS, 1971, p. 182.

Ezra bij de christenen

Het westerse christendom kreeg al snel grote moeite met de joodse Tenach, omdat de joden zich maar niet wilden bekeren. Het christendom zelf is dan ook al eeuwenlang op zoek naar haar eigen identiteit los van de joden. Het oosten en westen gaan hierin een totaal verschillende weg. In het westen winnen al snel hatelijke sentimenten (in een rationeel jasje) het van Gods geopenbaarde schriften zoals door Ezra uitgelegd, de joodse Bijbel. Zij ontwikkelen op basis van de laatste overblijfselen van de Ezraanse orthodoxie (Jesjoea's biografieën) een canon die de Tenach van Ezra in plaats van aanvullen, vervángen moest. Zo werd de Tenach langzaam maar zeker steeds minder de bron waaruit geleerd en geleefd diende te worden. Als de Tora al voorkwam in de liturgie, was dit slechts beperkt. Alleen wanneer passages duidelijk hun vervulling vinden in het Nieuwe Testament, werden zij gelezen als aanvulling. Tijdens de reformatie kwam er veel meer ruimte voor het Oude Testament. De richtlijnen die de theologie ontwikkelde, waren echter nog steeds stevig gegrond op de westerse afwijzing van de Tora.¹⁸ Die afwijzing is tot de dag van vandaag een realiteit. Maar niet zonder 'profeet' die ons weer aan de Tora herinnerde!¹⁹

De lezing van de Tora volgens Ezra, en het leven daaruit, bleef echter in volle glorie bestaan in oosten. Met name bij de sekte van de Nazarenen van wie Paulus een voorman was (Hand. 24:5).²⁰ Epifanius schrijft aan het einde van de vierde eeuw over hen als een bestaande ketterij (enigszins vrij vertaald): *Want zij gebruiken niet alleen het Nieuwe Testament, maar ook het Oude, zoals de joden. Want de Tenach, de joodse Bijbel, wordt door hen niet genegeerd zoals bij anderen. Ze interesseren zich in het geheel niet voor de moeilijke discussies die hierover de ronde doen, maar leven eigenwijs volgens*

---

18 J.P. Gabler bijv., die professor wordt in Altdorf in 1787, noemt drie mogelijkheden: Beschrijf het OT zonder het als geïnspireerd te beschouwen.

Concentreer je op de verschillen van OT schrijvers. OT is geschiedenis waarbij slechts datgene dat door de toets van christelijke leerstellingen kan gaan, mag gelden als 'ook voor ons'. Zie J.P. Gabler *Kleinere theologische Schriften II* Ulm 1831 (179-198). Ook waar de kerkelijke traditie oprecht haar best deed het Oude Testament weer serieus te nemen, werd het Oude Testament door de bril van het Nieuwe Testament gelezen. Terwijl we, gezien haar oorsprong, het Nieuwe Testament juist door de bril van de Tora en Profeten zouden moeten lezen.

19 K.H. Miskotte. Zie hieronder: 'Tora in het westen'.

20 Pritz, R.A., *Nazarene Jewish Christianity*, Jeruzalem: The Magnes Press of The Hebrew University, 1988.

*de prediking van de wet, precies zoals bij de joden. Zij maken zich verder helemaal niet schuldig aan andere ketterijen, ook niet volgens de joden, behalve dan natuurlijk dat zij Christus aanvaarden.*²¹ De Nazarenen beïnvloeden de oriëntaalse kerk zodanig dat de leesroosters van de Oosterse liturgie het karakter van Ezra blijven behouden.²² De Apostolische constituties geven niet alleen ruimte voor een dienst op sjabbat met lezingen op basis van Ezra, maar geven zelfs een voorschrift om dit te doen om de schepping te herdenken!²³ Een samenkomst en afzien van werkzaamheden geldt dus ook voor de christelijke sjabbatsviering in de eerste eeuwen in het oosten.²⁴ Bij de Assyrische tak van de Oosterse kerk (Nestorianen), is de lezing en praxis van de Tenach bewaard gebleven tot in de twintigste eeuw.²⁵

Ezra in de Assyrische kerk

Terwijl Nestorius in Antiochië opgroeit, is er al een Assyrische kerk in het oorspronkelijke Padan-Aram (waar Jakob bij Laban verbleef). In een decreet van koning Yazdegerd I wordt aan Assyrische christenen ruimte gegeven om zowel religieus als politiek een zelfbestuur op te zetten, later een 'millet' genaamd, dat doet denken aan het decreet van Arthasasta.²⁶ Het bestuur van deze kerk heeft dit karakter steeds behouden. Toen Nestorius verworpen werd in de vijfde eeuw, sympathiseerde de Assyrische kerk met hem, vandaar dat zij in het westen de naam Nestorianen kregen. Zij gingen, onderwezen door Mozes en Jezus, een gouden eeuw tegemoet, terwijl Rome verviel in ruzies, kerkscheuringen en machtsmisbruik. Geen andere kerk heeft evenaard wat de Nestorianen toen in enkele eeuwen hebben bereikt door een actieve rol te vervullen in de verspreiding van het Evangelie, en door hun kloosterideaal op basis van Tora én Evangelie. Aan het einde van het eerste millennium zijn er in heel het huidige Azië kloosters te vinden die onder de Assyrische traditie vallen.²⁷ Onder hen bevond zich ook de Jakobitische kerk met een ingewikkelde christologische opvatting die was ontstaan in Egypte als

---

21 Citaat uit Epifanius, *Panarion* 29, 7.1-7.4.

22 Rouwhorst G., 'Jewish liturgical Traditions in Early Syriac Christianity', in *Vigiliae Christianae* 51 (1997), p 77.

23 Apostolische constitutie Deel VII 23,2 VII,36,1.5 en VIII 33,2.

24 Idem, zie ook Deel II 59,3.

25 Wigram, W.A., *The Assyrians and their neighbours*, Londen: G. Bell & sons, 1929, p. 177.

26 Ezra 7:11-26.

27 Een beknopte geschiedenis geeft Stol, Albert, *Nestorianen*, Franeker: T. Wever B.V., 1977.

middenweg tussen Cyrillus (kerkvader van de Kopten) en Nestorius (Nestorianen). Ook zij hielden vast aan de Tenach als fundament van de christelijke Bijbel.

Verschillende onderzoekers schreven uitgebreid over de Nestorianen. Daaruit weten we meer over de overlevering van Ezra bij hen. Een Anglicaanse zendeling, die als arts naar het Midden Oosten ging in de jaren dertig en veertig van de negentiende eeuw, 'ontdekt' hen. Asahel Grant is zijn naam, en hij schreef vol enthousiasme een boek over zijn belevenissen.²⁸ Van Grant weten we dat de Tora, inclusief feesten, spijswetten en zelfs dankoffers functioneerden in de gemeenschap van Nestorianen in het oosten van Turkije. Zijn vurigheid en enthousiasme zijn aanstekelijk, maar niet echt bevorderlijk voor een objectieve benadering.

Een tijdgenoot van Grant, G.P. Badger, schrijft vanuit een totaal ander gezichtspunt over de Nestorianen. Volgens hem zijn zij terecht verstoten door de kerk in 431.²⁹ Hij is echter wel een gedegen onderzoeker, en heel nauwkeurig omschrijft hij vele tradities en liturgieën uit deze kerk. Uit een en ander is af te leiden dat de Ezraanse traditie inderdaad door de Nestorianen bewaard is gebleven. De gebeden die hij vertaalt, zouden rechtstreeks uit de synagoge kunnen komen, zoveel gelijkenis vertonen ze met de siddeer. Een zogenaamde 'viering voor de doden' die hij omschrijft, toont het karakter van een christelijke Jom Kipoer viering. Het gaat bij deze viering niet om de lotsbestemming van de doden, of de verering van heiligen, zoals bij Rooms-Katholieken, maar om hén die ontsliepen in Christus, en hun gebeden in herinnering te brengen bij God. Zodat zij, en de nog levende gelovigen op een dag werkelijk verzoend mogen worden met God in de opstanding, zo vinden we in de gebeden die Badger vertaalt.³⁰

Ds. W.A. Wigram is degene die zowel Grant als Badger ontdoet van hun vooroordelen, en een aantal boeken over de Assyrische kerk publiceert, naar aanleiding van hun keuze om zich als enige in het Midden-Oosten aan te sluiten bij de geallieerden tijdens de Eerste Wereldoorlog. *Our smallest Ally* is een van zijn boeken. Hij spreekt over de *bima*, die tot aan de Eerste Wereldoorlog in de Assyrische kerken heeft gestaan.³¹ Hierop werd wekelijks de Tenach (de *Karjana*) gelezen volgens een zeer oud rooster, samengesteld in de *Khudra* (wat cyclus betekent, omstreeks 1250) voor de wekelijkse

---

28 Grant, dr. Asahel, *The Nestorians*, Londen: John Murray, Albemarle street, 1841.

29 G.P. Badger *The nestorians and their rituals* II, London, 1852.

30 Zie ook W.A. Wigram *The Assyrians and their neighbours*, London, 1929, p. 197.

31 Wigram, 1929, p. 201.

lezingen, en de *Gezza* (wat schatkist betekent) voor alle feesten.³² Deze kerkboeken werden naar het schijnt samengesteld door Mar Jesjoea-jahoe, één van de Patriarchen van de Assyrische kerk, ver voor de 13de eeuw.

Naast de *bima* was er nog een andere verhoging in de kerk, de *Golgotha*, waarop het Evangelie en de brieven van Paulus werden gelezen als sluitlezing. Bij de lezingen stonden de mensen in een kring rondom de verhoging, precies zoals in de synagoge. In de dienst staat niet zozeer de preek (protestanten) of de eucharistie (katholiek, anglicaans) centraal, maar de lezingen en de gebeden zoals in de synagoge. De reden dat de Tora en profeten gelezen worden, noemt Badger in een bijlage: "Wij komen samen om de profetische boeken van de Tenach te bestuderen. Want zij zijn het fundament en de introductie op de waarheid van Christus, die kwam om de profetieën te vervullen, niet om te vernietigen. Want hoe kan hij, die kwam om het imperfecte perfect te maken, een ontbinder en vernietiger zijn? Onderzoekt dus de schriften die over mij getuigen dat de Vader mij gezonden heeft" aldus een Assyrisch Patriarch.³³

Uit deze geschiedenis volgt dat de Ezraanse traditie, die werd geëerd door de Nazarenen, in het christendom heeft geleid tot een uiterst stabiele en vruchtbare traditie, op basis van Tora en Evangelie, die vele eeuwen en tragische gebeurtenissen getrotseerd heeft. Zij is onvoorstelbaar vruchtbaar geweest tot in het verre oosten, en bewaard gebleven tot in de twintigste eeuw. Verder onderzoek is nodig om de *Khudra* met de driejaarlijkse cyclus van Ezra te vergelijken, en de *Gezza* met de feesten in Leviticus.

Tora in het westen

Na eeuwen ondergesneeuwd te zijn, krijgt de Tora ineens volle aandacht in het westen. Dat gebeurt in een donkere tijd, we schrijven het jaar 1938. Hitler is aan de macht, een donkere wolk hangt boven Europa. Een jood en een christen besluiten om naar buiten te treden met hun schókkende ontdekking, die ons in onze comfortabele positie moet aangrijpen om ons wakker te schudden. Dr. Kornelis H. Miskotte wilde het fascisme van Hitler ontmaskeren als een heidense uitwas, en Rabbijn Leo Baeck van Duitsland wilde de Duitse kerk eraan herinneren dat elk beroep op de Bijbel tegen de joden een groot misverstand was. Baeck schrijft: *Het Evangelie is Joods!* De uitgeverij die dit aandurfde was binnen een half jaar afgebrand.³⁴ In hetzélfd

---

32 Volgens Badger, 1852 Deel II p. 19-21.

33 Badger, 1852, Vol. II app. B hf. III.

34 Oussoren, Pieter, *Het Evangelie is Joods!*, Vught: Skandalon, 2011.

jaar schreef Miskotte: De Tora is niet een tragisch boek met een voldongen falende afloop (zoals over het algemeen aangenomen), maar wijst ons de weg naar het Godsrijk, zodat de sjabbat Zijn schepping zal overkomen!³⁵ Enkele jaren later schrijft hij een cursusboekje om de Tora aan christenen te onderwijzen, het bijbelse ABC.³⁶

In de 'druk der tijden', werden deze mannen gedrongen om hun stem te verheffen. Maar wie heeft hen gehoord? Vele ideologieën veroverden de wereld na Nazi-Duitsland. En de kerk heeft laten zien meer met hén te hebben dan met haar eigen profeten.³⁷ Toch zijn de bressen die door Miskotte en Baeck werden geslagen in de tradities van joden en christenen, verkend en voorzichtig betreden. Bijvoorbeeld door David Flusser, Jakob J. Petuchowsky en Pinchas Lapide aan joodse zijde. Er is vooral schuchterheid aan christelijke zijde, maar toch waagden zich christelijke voorgangers op het pad van de Tora.³⁸ Door hen komt de Ezraanse orthodoxie weer in zicht.

Een voorzichtig begin

In navolging van Miskotte, wist Elderenbosch zich geroepen om de Tora in de Bergkerk te Amersfoort ruimte te geven. Daarvoor werkte hij samen met een aantal Rooms-Katholieke theologen. Zijn redenen hiervoor waren het gemis aan basiskennis bij christenen in het algemeen, en de wetenschap dat de Tora dit 'ABC' bieden kon. Daarnaast werd een te grote nadruk op de systematische theologie in het christendom geconstateerd: "De logica van het verstandelijke denken en spreken heeft het geheim van het Woord, dat krachtig is, en geladen, en werkend in de diepste lagen van het mensenleven, verdrongen!"³⁹ Elderenbosch maakte gebruik van het oorspronkelijke leesrooster dat halverwege de negentiende eeuw onder de aandacht werd gebracht door Rapoport. Bij latere opgravingen in een Genizah in Egypte werden er zelfs *haftarot* (lezingen uit de profeten) bij gevonden. Büchler gaf aan het einde van de negentiende eeuw een verzameling artikelen hierover uit (gebundeld door J.J. Petuchovsky).⁴⁰ In 1971 verscheen het eerste moderne commentaar in het

---

35 Miskotte, K.H., *Edda en de Tora*, Nijkerk: Callenbach, 1938, p. 175-176, 339.

36 Miskotte, K.H., *Bijbelsch ABC*, Nijkerk: Callenbach, 1941.

37 Zie in dit verband bijvoorbeeld Karel Deurlo en René Venema (red.), *Antwoord aan het Nihilisme*, Baarn: Ten Have, 1994 en Nico T. Bakker, Rinse H. Reeling Brouwer, e.a. (red), *Het protestantse ongeloof*, Kampen: Kok, 2004.

38 Door Maarten den Dulk worden de door Miskotte geïnspireerde schrijvers een fluwelen revolutie genoemd. *Vijf kansen*, Zoetermeer: Meinema, 1999, p. 27.

39 Elderenbosch, P.A., *Hoor Israël*, 1971, p. 5.

40 Büchler, Adolf, 'The reading of Tora and Prophets in a triennial cycle', in

Nederlands bij het driejaarlijkse leesrooster van de Tora, van de hand van Elderenbosch onder de titel: *Hoor Israël, Jahweh is onze God, God is in ons midden!*

In dezelfde tijd als Elderenbosch werd de prof. dr. G. van der Leeuwstichting gegrepen door de Tora. Ook zij wilden verder op ontdekkingsstocht door het 'her-ontdekte' Oude Testament, en begonnen ruimte te geven aan de studie van de Tora. Er verschenen twee boekjes die de driejaarlijkse Toralezing aanboden aan kerken om in de liturgie te gebruiken.⁴¹ W.G. Overbosch, destijds voorzitter van de stichting, en H. R. Blankensteijn geven het project een enthousiaste inleiding.⁴² Ook zij wilden het Oude Testament weer terugzien in de praktijk van de kerk. De behoefde aan *lectio continua* (wekelijkse doorgaande lezing) van het Oude Testament bracht de stichting bij de oorspronkelijke lezing van de Tora. Zij wilden het Oude Testament niet lezen als een proloog van het Nieuwe Testament dat slechts dient als bewijsplaats voor het Evangelie (zoals de christelijke traditie wilde). Overbosch zegt dan ook dat de lezing van de Tora als eerste lezing, de enige juiste benadering is bij een *lectio continua* van het OT. 'Deze vondst' gaat hij door, 'blijkt werkelijk alle kerkelijke leesroosters fundamenteel onder kritiek te stellen.'⁴³ Het gebruik van de drie-jaarlijkse cyclus van de Tora resulteerde in een groot aantal enthousiaste deelnemers die er niet zelden ook een grote afstand voor moesten afleggen. Het accent verschoof van de willekeurige en enigszins doelloze evangelielezing naar een opbouwende lezing vanuit het fundament van de Tora volgens de Ezraanse orhodoxie, waardoor mensen geneigd waren om bij de Toralezing te gaan staan en bij het horen van het Evangelie, wat nu een post-scriptum werd, te blijven zitten, omdat het immers, net zoals Jezus en de apostelen dit bedoelden, om de Tora ging.⁴⁴

Maar hoe kan dat? Is Jezus niet juist waar het om draait? Een antwoord dat ons diep zou moeten treffen, krijgen we van Blankensteijn. 'Dat 'het' in de Tora staat,' zegt hij, 'ook voor de chr. gemeente [cursivering KB], is een theologische beslissing met consequenties die nauwelijks te overzien zijn. Jezus is dan niet langer de enkeling waar de hele plot op is gericht, maar Hij is de vervulling van een messiaanse beweging door de eeuwen héén, die zich uitstrekt vóór hem en na hem. Messianiteit is een concept, dat door mensen gelééfd kan worden; niet iets dat alleen in Hem gestalte kreeg, en waaraan wij

---

Contributions to the scientific study of Jewish liturgy, New York: KTAV, 1970.

41 *Aan de hand van Moses* 1 (1971) en 2 (1974).

42 *Aan de hand van Moses* 1, p. 3-15.

43 Idem, p. 9.

44 Idem, p. 197.

ons nu, dadenloos vanwege onze onmacht, staan te vergapen.⁴⁵ Enkele van die consequenties worden vluchtig door Overbosch geraakt als hij bijvoorbeeld gekscherend het misverstand noemt dat Jezus “‘alles' allang gedaan had, en het daarom een bijbelse vertroosting zou zijn, dat wij helemaal niéts meer hoeven doen.”⁴⁶ Jezus wilde ons betrekken in de verkiezing door ons welkom te heten als jonge loot aan de oude stam (Israël), maar hij wilde ons niet een 'geldig' alibi geven voor ons zonden. Daarom spreekt hij ook over de 'tucht van het woord', dat ons leert om tot daden te komen, als bewijs van onze bekering, in plaats van Jezus aan te voeren als onze zondigheid blijkt.⁴⁷

De Tora als kerkboek neemt ons inderdaad bij de hand en bouwt ons op. 'De Tora dus als fundament, óók van de prediking in de christelijke kerk' concludeert Overbosch.⁴⁸ De Tora, zoals Ezra ons leerde om als fundament te gebruiken, wérkt dus als kerkboek in de christelijke kerk. Het haalt ons 'kleuter-christenen' inderdaad uit de pampers, zoals Miskotte hoopte in zijn Bijbels ABC.⁴⁹ Hoe kan het dan in Gods naam gebeurd zijn, dat wij de Ezraanse orthodoxie, die in de marge van de Nederlandse kerk begon op te komen, opnieuw hebben afgewezen? Elderenbosch merkte al op dat er gewoon géén interesse was. Het ene na het andere onderzoek werd begraven in de bibliotheek, en tot de dag van vandaag is er niets veranderd.⁵⁰ Toch zijn er nog meer redenen aan te dragen om Ezra te rehabiliteren dan we nu al gedaan hebben.

Een landelijk vervolg

In de jaren '80 werd het leesrooster gebruikt door het tijdschrift 'De eerste dag', dat een handvat wilde bieden aan de tientallen kerken die door wilden gaan met de lezing van de Tora volgens de oorspronkelijke indeling, in de christelijke eredienst. Het Tora-project werd nu breder opgepakt en verdedigd. Zij sluiten (net als Elderenbosch) wat het belang van de Tora betreft, aan bij Miskotte, en wat het rooster betreft, bij de dr. G van der Leeuw-stichting. De redenen die zij opgeven komen overeen met de al genoemde argumenten maar verwoorden dit op unieke wijze zodat de draagkracht van dit project theologisch gezien nog sterker wordt. Het blad stelt dat de Tora óók voor de christelijke gemeente fundamenteel is, omdat het Nieuwe Testament

---

45 Idem, p. 5.

46 Idem, p. 9.

47 Idem, p. 9.

48 Idem, p. 10.

49 Miskotte, K.H., *Bijbelsch ABC*, Nijkerk: Callenbach, 1966, hf. 12 (bijz. p. 200).

50 *Hoor Israël*, p. 15 1977, s Gravenhage: boekencentrum, 1971.

voortdurend het anti-heidense getuigenis van het Oude Testament voorstelt. 'Als we ons door dit anti-heidense getuigenis niet laten leiden (zegt B.P.M. Hemelsmoet) lopen we gevaar het te hebben over een heidense afgod met een niet begrepen joodse titel: Jezus Messias.⁵¹ Met andere woorden, als we Jezus niet kennen in zijn oorspronkelijke Tora-getrouwe joodse context, stellen we hem ons maar al te gemakkelijk voor als een heidense afgod! De vraag is dus of wij christenen Jezus überhaupt wel kennen zoals hij ons voorgesteld wordt in de Bijbel. Of hebben wij hem in de christelijke traditie een masker gegeven dat zijn ware identiteit verhulde? Verder gaat de aandacht ook naar het 'lineaire' denken dat het OT wil lezen als een geschiedenis van Israël. Als we de indeling van de Tenach aan zouden houden, moeten we de verhalen 'in elkaar' lezen waardoor we onderwezen worden.⁵²

De toon van deze verdediging is echter getemperd en de verregaande theologische consequenties zijn blijkbaar niet enthousiast ontvangen. Het lezen van de Tora moet dan ook maar een tijdelijk iets zijn voor bij gelegenheden. Er zijn ook best wel legitieme vragen bij te stellen, meende de redactie, en daarom is Tora lezen wel éven leuk, maar niet iets (naar R. Zuurmond) om ons voor eeuwig op vast te pinnen.⁵³ De drijvende kracht achter dit project in de jaren 80 liet zich echter niet zomaar het zwijgen opleggen. Dirk Monshouwer stortte zich vol overgave op de bestudering van alles wat maar voor handen was hierover. Als de kerk er nu nog niet aan toe is? Dan maar grondig funderen voor een toekomstige generatie. In zijn werk vindt de doordenking van de Tora binnen de kerk dan ook een vervolg.

Kritiek

Er kwamen vragen op bij het Tora-project. Vragen die niet beantwoord zijn, misschien niet eens daarvoor bedoeld waren. Vragen die mijns inziens toch goed te beantwoorden zijn! Over de christologie bijvoorbeeld: Is Jezus niet de verlosser die alle verwachting overtreft en daarom op een nieuwe wijze verkondigd moet worden?⁵⁴ Nee, hij is in de Evangeliën volgens Matteüs de Davidische Koning, de Messias (Matt. 1), volgens Markus de

---

51 'Overwegingen rondom de jaarorde', *De eerste dag*, 1981, p. 6.

52 Kendall Soulen helpt ons de foute veronderstellingen in een lineaire opvatting te herkennen in *The God of christian and jewish theology*, Minneapolis: Augsburg Fortress, 1996.

53 'Overwegingen rondom de jaarorde', *De eerste dag*, 1981, p. 6, op basis van een citaat van R. Zuurmond uit het tijdschrift *Eredienst* (1974, nr. 4). Deze kritiek zal ik behandelen in de volgende paragraaf.

54 De eerste dag 1981 bij *Overwegingen rondom de jaarorde*, p 7.

'Engel van JHWH' (Mark. 1) en volgens Lukas en Johannes het levende Woord van JHWH (Luk. 1:2 en Joh. 1). Allemaal voorstellingen die geworteld zijn in de Tora. Weliswaar wordt van Jezus gezegd dat door hem genade en waarheid zijn gekómen, maar dat sluit helemaal niet uit dat genade en waarheid (*chesed we'emet*) óók door Mozes in de Tora werden verkondigd.⁵⁵ Bladzijde na bladzijde is daarvan vervuld. Zij is nog steeds de haarscherpe schaduw die de gestalte van Jezus, beter dan enig ander Bijbelboek, verkondigt.⁵⁶ Het Evangelie zelf is níet de gestalte die de schaduw overtreft, zoals vaak wordt aangenomen. Nee, ook het Evangelie is een schaduw die de gestalte van Jezus weergeeft. Zijn gestalte zelf is in de hemel opgenomen.⁵⁷

De tweede vraag gaat door op de verhouding tussen Tora en Evangelie. Is de Tora het fundament, en dus niet het Evangelie?⁵⁸ Een vraag die men met het stellen zelf al wil beantwoorden. Alsof wat Overbosch en Blankensteijn zeggen, lucht en leegte is, of op zijn minst ongewenst. De verhouding tussen Tora en Evangelie zou gecompliceerd zijn. Maar juist deze vraagstelling en de liefde voor het traditioneel uitgelegde Evangelie dat de Tora wezenlijk zou overtreffen, máákt het zo gecompliceerd! Op die manier maken we van het Evangelie (of liever: ónze uitleg daarvan) de gestalte van Jezus, in plaats van te belijden dat het Evangelie, net als de Tora, getúigt van die gestalte. Hoe kunnen we dan de joden ervan betichten dat zij verkeerd omgaan met Jezus? Opnieuw hebben we Jezus verheven tot de God die JHWH van het Oude Testament vervangt, om zo die lastige Tora te kunnen verwerpen. De vraag, die luidkeels gesteld is in Nederland, óf we het wel over Jezus hebben zoals hij was, is blijkbaar voor postmoderne kerken níet relevant.⁵⁹ De erkenning van Jezus zoals hij werkelijk was, lijdt aan dezelfde problemen die we waarnemen in de Evangeliën. Toegejuicht door eenvoudige gelovigen die zich in de Messiaanse beweging voegen, en verworpen door de leiders.⁶⁰ Wanneer wij deze vraag tegendraads beantwoorden met de standpunten van Overbosch en Blankensteijn, en dus de Ezraanse Tora als

---

55 Joh. 1:17.

56 Kol. 2:17.

57 Hand. 1:9.

58 De eerste dag 1981 bij *Overwegingen rondom de jaarorde*, p 7. Hier gaat ook prof. drs. H.M. Ohmann op in, in zijn bijdrage voor de discussie m.b.t K&I *Behouden door Jezus Christus of door volbrenging van de Tora*. Hij noemt een aantal punten waar ik elders op hoop in te gaan.

59 Zoals bijvoorbeeld door Rochus Zuurmond, *Verleden tijd? een speurtocht naar de historische Jezus*, Kampen: Ten Have, 1994.

60 Zie Elderenbosch, *Het onderricht van de Messias*, hf. 17.

fundament blijven zien, dan kunnen we ons éérlijk de vraag stellen wie Jezus was. Want juist Ezra en zijn school bedóelde de Messiasverwachting en de vervulling daarvan door rabbi Jesjoea te verkondigen.⁶¹ Wanneer wij dus werkelijk geïnteresseerd zijn in wie Jezus is, dan móeten wij terug naar Ezra.⁶²

Een derde vraag die misschien nog wel veel meer doordringt tot de kern van het probleem, wordt gesteld door H.J. Huyser⁶³: Is het driejaarlijkse oude Palestijnse synagogale Tora-leesrooster, waarmee men in Nederland in vele kerken zo uniek experimenteert, niet op den duur toch beter te vervangen door het éénjarige leesrooster in gebruik in alle synagogen ter wereld waardoor het samen leren van joden en christenen een nieuwe stimulans kan krijgen? Er zit wat in, en het is daarom ook de dogmatische norm van vandaag om mét de joden Tora te lezen. Gevolg van deze keuze was wel dat het oorspronkelijke Tora-initiatief doodbloedde. Nog slechts één kerk houdt zich binnen de PKN bezig met de Tora: de gasthuiskerk in Amsterdam, maar nu expliciet met de jaarlijkse cyclus. Daarmee is de afwijzing van Ezra opnieuw een feit. Een ander gevolg ervan is dat wij mét de oorspronkelijke joodse traditie rabbi Jesjoea afwijzen als Messias, zoals hij ons voorgesteld wordt binnen de Ezraanse orthodoxie. Maar of wij de Messias nu linksom of rechtsom afwijzen, ook de spiegel die onze Schepper óns voor ogen houdt, wijzen we af. Om met de woorden van Miskotte te spreken: wij willen de heidenen onder ons, maar vooral de heidenen in ons, niet ontmaskerd zien.

Conclusie

De doorgaande driejaarlijkse lezing en praxis van de Tora, predikte aan vele Joden in de eerste eeuw het Evangelie, omdat de Ezraanse orthodoxie uitgesproken messiaans georiënteerd is. In het Oosterse christendom leidde deze lezing tot een stabiele en vruchtbare traditie die vele eeuwen trotseerde en een grote missionaire kracht had. Het herontdekken van de Tora in Nederland leidde tot een enthousiaste beweging die niets liever deed dan Tora studeren. Elderenbosch was verrast door de radicaal messiaanse aard van de Tora en heel de Tenach. Het geheim van de Messias staat centraal in de

---

61 Dit volgt uit Elderenbosch *God is in ons midden* blz. 6-11 en de conclusie over het ontstaan van de Evangelieën naast de Ezraanse orthodoxie.

62 'Zo is het' en 'zo moet het' willen we, met Elderenbosch (idem p. 5), helemaal niet prediken, maar als we enig recht van spreken willen hebben in onze samenleving die, blijkens de spirituele bestsellers, wel degelijk op zoek is naar waarheid die gelééfd kan worden, dat móeten wij inderdaad ons fundament herstellen!

63 In 'Het leerhuis in een christelijke gemeente', zijn bijdrage voor *Beth ha-Midrassj Leerhuis*, OJEC I 1981 p. 96.

Schrift, zoals die bij het joodse volk voor onze jaartelling is geredigeerd.⁶⁴ Hij zei over het verschil met de huidige joodse lezing van de Tora: “Als wij de dialoog met de joden voeren, is het gesprek vruchteloos als wij 'de' Joodse exegeese overnemen. Op die basis kunnen wij op zijn best met elkaar tot de conclusie komen dat Jezus echt wel een goede Jood is geweest. Maar het gaat om oneindig veel meer. (...) Het gaat om de herkenning dat in Jezus de Messias is verschenen!”⁶⁵ Overbosch, Blankensteijn en Monshouwer deelden in het enthousiasme. Het 'leren' waar Paulus (1 Kor. 10:1-13) over spreekt, het geheim dat de Nestorianen kenden, de Tora die Miskotte herontdekte, helpt ons christenen om te groeien naar een volwassenheid waarmee we de wereld om ons heen op een andere wijze gaan benaderen.

Hoe schril en heidens klinkt dan de verwaarlozing van Ezra! Willen wij dan geen verantwoordelijkheid nemen voor onze christelijke erfenis? Niet langer kunnen wij deze ontdekking, die de ontdekking van de dodezeerollen in de schaduw zet, naast ons neerleggen. Maar als wij echt de Tora willen afwijzen, mogen we óók de tien woorden niet meer lezen in de eredienst, of de Aäronitische zegen uitspreken. Ook moeten we dan maar alle citaten uit de Tenach knippen die in ons Nieuwe Testament staan. Willen we de Tora wél behouden, dan zullen we ook moeten luisteren naar wat zij ons te zeggen heeft. Met Henri Otte (uit het door Miskotte opgerichte leerhuis te Didam) verzochten wij maar al te gemakkelijk: het is niet aan ons besteed om het heidendom af te leggen, want daarin kan alleen God ons storen.⁶⁶ Maar als wij het middel waarmee Hij dat kan doen, afwijzen, nemen we als christenen onze erfenis niet serieus. Slechts wanneer wij Zijn Woord aanvaarden zoals het tot ons komt, door Ezra onderwezen en door Israëls God én de christelijke traditie op basis van Tora en Evangelie in het oosten bevestigd, zullen we opnieuw door God Zélf uitgedaagd worden om ons te spiegelen in Zijn Tora.

Heeft Jezus niet juist ook voor heidenen de weg naar het Rijk van God geopend? Dan kunnen wij toch op een ándere manier met ons heidense bestaan omgaan? Alleen wanneer we de spiegel van Gods Tora blijven bestuderen kan deze ons tot vrijheid leiden (Jak. 1:21-25). Die vrijheid is de realiteit van het opgestane leven van onze Heer: de Messias Jesjoea! Is het niet, mét Paulus, onze wens om dat leven in Jesjoea's opstanding te leren kennen en bewandelen (Fil. 3:7)? De kracht van de vernieuwde rehabilitatie van Ezra, zit mijns inziens in het uitgesproken messiaanse karakter van deze

---

64 Elderenbosch, P.A., *God is in ons midden*, 1971, p. 6.

65 Idem, p. 7.

66 In de waagschaal, maart 2012. Otte zegt dit uit respect voor de Joodse traditie, wat op zich te prijzen is.

Toralezing, waarmee ons geloofsleven weer handen en voeten kan krijgen. Het leert ons, ook als christenen, te leven in de verwachting van het komende Rijk van God en biedt ons een dagelijkse spiegel voor ons handelen.

Sinds een aantal decennia kennen we wereldwijd al een Messiaanse beweging, waarin christenen zoeken naar een weg om hun joodse oorsprong serieus te nemen. Juist ook voor deze Messiaanse beweging kan deze Ezraanse orthodoxie veel betekenen. Vaak worden mensen in deze beweging heen en weer geslingerd tussen de christelijke en de joodse dogmatiek, zonder een duidelijk Messiaanse theologie. Juist Ezra reikt een bijbels fundament aan dat het mogelijk maakt om zowel onze christelijke erfenis serieus te nemen, als ook het respect voor de joodse traditie in haar eigenheid te bewaren.

Gebruikerstips

In de wekelijkse lezing staat de *seder* (gedeelte) uit de Tora centraal. Daarnaast lezen we een *haftara* (een gedeelte uit de profeten) en een gedeelte uit het Goede Nieuws (het Nieuwe Testament).⁶⁷ Voor de zangleider wordt er ook nog een psalm toegevoegd. De psalmen zijn namelijk oorspronkelijk naast de driejaarlijkse cyclus geordend in vijf boeken, net zoals de Tora. Er zijn dus vier momenten per week nodig, om de lezingen (in gezinsverband) te doen.⁶⁸ Dat is een mooie voorbereiding om de lezingen wekelijks in een interactieve studiegroep te bestuderen. Dit boekje biedt ook de mogelijkheid om de vertaling te gebruiken binnen het kader van de eredienst.

Naast de verschillende lezingen, vindt u drie handvatten om toegang te krijgen tot de boodschap die in de Tora naar voren komt. Ten eerste de '*targoem*-vertaling' van enkele verzen uit de *seder*. Dat is een vertaling die net iets meer is dan een parafraze-vertaling, die de gedachte van een tekst vertaalt. *Targoem*-vertalingen werden in de joodse diaspora aan het begin van onze jaartelling erg populair en verschillende auteurs hiervan worden vandaag nog steeds regelmatig geraadpleegd, ook binnen het kader van de tekstkritiek. Een *targoem*-vertaling wil bewust interpreteren, en geeft daarvoor net iets meer informatie over de tekst dan een parafrazering kan doen, omdat die gebonden is aan de over te dragen gedachte. Een *targoem*-vertaling is dus een commentaar op zichzelf. Naast de vertaling vindt u elke week een commentaar en verdiepende vragen. Het gebruik hiervan wijst zich vanzelf. Voor tekstverwijzingen en spelling is de Herziene Statenvertaling aangehouden. Dan rest mij nog de lezer Gods zegen toe te wensen bij de bestudering van de Tora volgens Ezra!

---

67 Vanwege de associatie van 'Oude Testament' en 'Nieuwe Testament' met de vervangingsleer, kiezen we voor een neutralere naam voor het Nieuwe Testament: het Goede Nieuws. Sommigen gebruiken B'rit Chadasje, ofwel 'het Vernieuwde Verbond', maar de vraag is of dat het probleem wel oplost én of het recht doet aan de boodschap die het Nieuwe Testament ons geven wil.

68 In de oorspronkelijke synagoge gebeurde dit op maandag-, donderdag- en sjabbatmiddag (op het moment van het middagoffer). Maar nu is het haast niet mogelijk om dit via dergelijke samenkomsten te doen.

Jakob keert terug

Jom Kipoer (10 Tisjri)

028b. Wajiewateer (*En hij is alleen gelaten*)

Tora: Genesis 32:24-32

Feestrol: Jona 3-4

Goede Nieuws: Markus 6:23-32

Als Jakob heel zijn familie en al zijn bezittingen over de Jabbok heeft doen oversteken, blijft hij alleen achter in de duisternis van de nacht.

Dan ineens wordt zijn gebedsworsteling een fysieke worsteling als er een man opduikt die met hem worstelt.

De strijd is intens en duurt lang voort.

Als grijze slierten verraden dat de zonsopkomst aanstaande is, begrijpen de worstelaars dat geen van hen bij machte is om de ander eronder te krijgen.

Dan slaat de onbekende man Jakob op zijn heupgewricht.

Zo wordt zijn heup ontwricht tijdens de worsteling.

Dan hijgt de man: “Zend me weg, want het wordt dag!”

Maar Jakob antwoordt: “Ik laat je niet gaan, zolang je me niet zegent!”

Dan vraagt de man: “Wat is je naam?”

Jakob antwoordt naar waarheid: “Jakob”.

De man vervolgt: “Niet langer zal de naam Jakob tegen je gezegd worden, maar Israël, want je bent een koninklijk strijder bij God en bij mensen, en je hebt daar de kracht voor!”

Dan vraagt Jakob: “Wat is dan uw naam?”

De man geeft een wedervraag: “Waarom vraag je naar mijn naam?”

Dan zegent hij Jakob op die plaats en Jakob laat hem gaan.

Die plaats krijgt de naam Godsgezicht van Jakob, want: “Hier zag ik God, oog in oog, en mijn ziel is van zijn angst ontdaan!”

Dan piekt de zon boven de horizon en bestraalt Jakob als hij een overgestokene wordt bij P'noeël.⁶⁹

---

69 Genesis 32:24-31

Wat vooraf ging

We volgen Jakob al een tijdje in zijn zoektocht en zijn strijd om vast te houden aan de zegen. Zijn reis door het leven gaat weer heel anders dan Abrahams reis. Maar toch is het interessant om de reis van zijn grootvader er even naast te leggen. We kijken kort naar de overeenkomsten en verschillen met Abraham.

We herkennen dezelfde twijfelingen als het om de levensvragen gaat. “Hoe kan ik gezegend worden en ben ik de zegen waardig?” zijn vragen die zij allebei hun leven lang vasthielden. We herkennen in hen allebei een karakter zonder pretenties, maar wel een overtuiging van wie ze zijn (Gen. 14 en 30:30)! Daarbij valt op hoe rechtvaardig ze omgaan met bepaalde situaties en tegelijk valt het op dat ze zich onwaardig voelen om gezegend te worden. In Jakobs reis kunnen we een nog diepere strijd aantreffen dan in die van Abraham. Zijn relatie met zijn broer is buitengewoon slecht en hij betreft de schuld daarvan op zichzelf. Dat geeft zo'n enorme strijd in zijn leven, dat hij er twintig jaar over doet om überhaupt de terugreis aan te durven! Hij wil en moet zich verzoenen met zijn broer (Gen. 31:3). Het is de weg om zijn zegen vast te houden en om die zegen waardig te zijn. Maar de strijd wordt al maar heftiger, tot het op zijn hoogtepunt komt in de worsteling bij de Jabbok.

Jakobs voeten en knieën

Twee dingen staan centraal in Jakobs reis: zijn voeten en zijn knieën. Zijn voet (Hebr. *regél*) had zijn richting bepaald. In Gen. 29:1 en 30:30 staat dat ook letterlijk in het Hebreeuws. Zijn voet rent van de ene naar de andere kant, met aan zijn hiel (hiel = *ekev* = Jakob) als het ware een bijtende slang. De slang zorgde voor verwarring en misleiding (lezing 2), en dat zijn ook ingrediënten van Jakobs strijd in ballingschap.

Zijn knieën zijn ook belangrijk in het verhaal. Hij moet op zijn knie (Hebr. *berech*) zakken om de zegen (Hebr. *baracha*) te ontvangen. Maar wat betekent het om op je knieën te gaan? Bij zijn vader Izak was hij niet waardig op zijn knieën gegaan en daarom gebeurt het in onze *seder* opnieuw. De hele setting van toen wordt herhaald: Ezau is onderweg, net als toen. Zijn naam wordt gevraagd, net als toen. Jakob smeekt om de zegen, net als toen.

Jakobs strijd

De worsteling die Jakob voert, raakt de kern van zijn bestaan. Heel zijn leven staat in het teken van die worsteling. We kijken nog eens, hoe zijn strijd er in heel zijn leven uitziet. Regelmatig geeft de tekst aanwijzingen over Jakobs diepe verlangen naar de zegen. Maar hij heeft een probleem. Jakob heeft een

oudere broer, Ezau, en zijn vader was van zins om hem te zegenen. Nu was dat verlangen van Izak niet op zijn plaats. We zagen duidelijk hoe Jakob de zegen waardig zou zijn en hoe Ezau de zegen verachtte in zijn hart, hoewel hij het ook niet aan zich voorbij wilde laten gaan.

Toen Jakob eenmaal de zegen had weten te ontfutselen, moest hij in ballingschap. Hij was gezegend en dat was voor hem en de omstanders duidelijk ook. Maar hoe zit het met zijn waardigheid? JHWH achtte hem de zegen waardig, maar kon hij ook met zichzelf in het reine komen? Was hij wel terecht gezegend? Had hij niet zelf een loopje met de omstandigheden genomen en de boel bedrogen?

De strijd nadert het kritische punt

Nu Jakob op het punt staat om zijn broer te ontmoeten, weet hij dat dit het moment is waarop blijken zal of hij al dan niet de zegen waardig ontvangen heeft. Als hij de zegen van Abraham waardig is, zal Ezau hem als de gezegende moeten aanvaarden. Maar die zegen was nu juist de reden voor Ezau om hem te willen doden! Kan Jakob deze intense worsteling overlaten aan JHWH? Kan hij de bron van zijn zegen vertrouwen in deze situatie? Zijn angst is nogal gegrond en misschien voor velen van ons erg herkenbaar. Hij bidt en smeekt en bedenkt manieren om Ezau gunstig te stemmen, maar kan niet slapen en laat heel zijn kamp, midden in de nacht, de beek oversteken. En dan blijft hij alleen achter... moederziel alleen.

Dit is het kritische punt in zijn leven. Kan hij de loop van de omstandigheden loslaten? Kan hij geloven dat God de uitkomst in handen heeft? Kan hij zijn angst loslaten? Kan hij *op zijn knieën* zakken?

Wie is de onbekende strijder?

Dan is daar ineens een man die hem vastgrijpt en Jakobs innerlijke worsteling tot iets tastbaars maakt. Is het de duivel die hem zijn zegen probeert te ontnemen? Is het de engel van Ezau, waardoor deze strijd beslissend is voor de ontmoeting op de volgende dag? Is het een engel van God die hem wil leren om te strijden voor herstel? Wie ontmoet Jakob daar? Een vraag waar Jakob geen antwoord op krijgt als hij hem stelt. Kunnen we het misschien afleiden uit het verhaal? Kon Jakob dat achteraf misschien? Als de tekst aangeeft in vers 25 dat hij niet overwinnen kan, blijkt uit het Hebreeuws niet wie er bedoeld wordt. Kan de man niet overwinnen? Of kan Jakob niet overwinnen? Het lijkt erop dat de twee mannen tot één versmelten in hun worsteling. En dan is de onbekende man ineens een projectie van Jakobs angst en zielestrijd zélf die daar in levende lijve met hem worstelt.

De strijd blijft voortduren

Ook al is de strijd met zijn angst eindeloos en zonder vooruitgang, Jakob (hiel) gaat door. Hij wil zich niet neerleggen bij verwarring en misleiding. Hij wil niet dat zijn leven en zijn richting (zijn voet) nog langer beïnvloed worden door vragen en angsten die van de misleidende slang lijken te komen. Hij wil dat die slang zijn levensloop (zijn hiel!) nu eindelijk eens loslaat! Hoe intens de strijd ook is, hij gaat door, *want hij wil zich niet neerleggen bij de slang die zijn hiel vermorzelt (Gen. 3:15)*! Met die intentie strijdt Jakob, met als inzet om Ezau zonder angst tegemoet te kunnen treden. Als Jakobs heupgewricht geslagen wordt, kan hij lichamelijk niet meer worstelen, maar zelfs dan geeft hij niet op en laat de man niet gaan. Maar nu komt hij wel op zijn knieën te terecht. Hij kan niet meer worstelen en hij kan zich niet meer anders voordoen dan hij is. In alle kwetsbaarheid zit hij daar op zijn knieën. Nu kan de man hem alles aandoen. Nu is Jakob in alles uitgekled. Zijn bezittingen en zijn geliefde vrouwen en kinderen kunnen hem gestolen worden, zijn strijd is ten einde. Dat is wat er zichtbaar wordt aan het einde van deze bizarre worsteling: Jakob, zoals Jakob is. Zo gaat Jakob waardig op zijn knieën en vraagt om de zegen. Eerlijk geeft hij, als zijn naam wordt gevraagd, toe dat hij 'Jakob' is.

Israël

Het antwoord van de man, die nu optreedt als vertegenwoordiger van JHWH, luidt: “Niet langer zal de naam Jakob tegen je gezegd worden, maar Israël, want je bent een koninklijk strijder bij God en bij mensen, en je hebt daar de kracht voor!” Wat een bevestiging en aanvaarding van wie Jakob is! Wat een intense liefde van God tot de man die in zijn strijd weigert om op te geven! Met zulke mensen wil JHWH op aarde regeren. Dit zijn de strijders die God op wil nemen in Zijn leger om de aarde te onderwerpen. Daarom zegent God hem en zijn nageslacht. De zegen is te danken aan het feit dat Jakob waardig op zijn knieën ging. De buiging van de knie laat zien wat het is om JHWH te volgen met een diep geloof. Een geloof dat je angst opzij zet, een geloof dat je zonder vrees de grootste uitdaging van je leven tegemoet doet gaan. Nu dát zichtbaar wordt, gaat de zon op. Een heenwijzing naar de jongste dag als het Messiaanse rijk aanbreekt. Dan zal er een geslacht zijn dat met zulk een geloof zijn angsten achterlaat en het Lam (Jesjoea) volgt, waar Hij ook maar gaat, ook al betekent dat de dood.

Op dat moment steekt Jakob de Jabbok over (Hebr. *avar*). Van dat woord is ook Hebreeër afgeleid, wat 'overgestokene' betekent. Jakob steekt over, van

het koninkrijk van de duisternis in ballingschap, naar het koninkrijk van het licht. Zo vindt het herstel van Jakob plaats.

Verdieping

Dit blok geeft enkele onafgemaakte denklijnen en vragen om samen te leren. Als basis hiervoor is het goed om het 'Hebreeuwse denken' op onze website door te nemen.

- *Waarom vergelijkt Jakob het aangezicht van Ezau met dat van God? Zegt dat iets over Ezau of over Jakob of over JHWH? En wat dan?*
- *In 33:11 zegt Jakob letterlijk: Aanvaard toch mijn zegen! Jakob wilde Ezau laten delen in de zegen die Ezau van Izak wilde hebben. Wat leren wij uit Jakobs houding hierin? Hij hoefde dit niet te zeggen, want Ezau was hem al goed gezind! Wat zegt dit over Gods hart voor Ezau?*
- *Wat zijn de overeenkomsten tussen Jakob, Jona en Johannes?*
- *Wat voor Jakob en Jona toch nog goed afloopt, gaat bij Johannes verkeerd, hij sterft echt! Waarom? Wat zegt dit over de nieuwe tijd die aanbreekt nu Jesjoea als Messias is geopenbaard?*
- *Welke cruciale fout maakt Jona, en hoe kon dat gebeuren?*

JHWH's Woorden

Ijjar III

068. Tiejjoe-lie (*Je zal zijn*)

Tora: Genesis 19:6-20:26

Profeet: Jesaja 61:6-62:4

Goede Nieuws: Openbaring 14:1-5

Psalm: 56

“Het zal zo zijn dat je niet steelt, want je bent geen dief.

Een onwaar getuigenis dat tegen je naaste getuigt, zal je niet geven, want je bent geen bedrieger.

Het huis van je naaste wil je niet hebben, ook zijn vrouw niet, zijn personeel niet, zijn koeien en ezels niet. Je zal er niet naar verlangen om iets te hebben van wat van hem is.”

Alle aanwezigen aan de voet van de berg, zijn met hun ogen getuige van de donderslagen die gepaard gaan met vurige flitsen, het brullen van de sjofar en het roken van de berg. Als ze dat zien, trillen ze op hun benen, trekken zich angstig terug en nemen afstand van de berg. Ze roepen tegen Mozes:

“Spreek jij alsjeblijft met ons, dan zullen we naar jou luisteren! We kunnen Gods stem niet verdragen. Laat Hem stoppen met het spreken tot ons, want we zullen door het horen ervan nog sterven!” Mozes antwoordt het volk:

“Wees niet vervuld van angst! Dit is een weg van God om te proeven hoe het gesteld is onder jullie. Hij zal jullie dus niet treffen met Zijn hand. Het gevolg van deze proef is dat jullie geconfronteerd worden met de angst om te sterven door dit zien van Hem. Dat doet God uit liefde om te voorkomen dat jullie een weg kiezen waarin Zijn doel met jullie gemist wordt.”

Op die manier geeft Mozes balans in de emoties van het volk, dat nu op een afstand van God blijft staan.

Mozes keert zich om en klimt opnieuw de berg op. Hij nadert, zonder weerhouden te worden door emoties, de duisternis waarin God verkeert.⁷⁰

---

70 Exodus 20:15-21

Tien woorden na tien plagen

De tien plagen in Egypte hadden het systeem en de godsdienst ontmaskerd. Farao en de goden moesten het ontzien, de economie en heel de macht van de regering werd tot de grond toe afgebroken. Het leven onder het juk van de farao was een tijdlang maatgevend geweest voor de identiteit van de Israëlieten. De slaven die de vernietiging van het systeem overleefden, wilden Mozes volgen de woestijn in, maar hadden daarmee nog geen nieuwe identiteit gekregen. Stapsgewijs heeft God door Mozes heen, hen in de tijd die volgde laten zien dat Zijn ideeën voor de voormalige slaven zoet en niet bitter waren (Exodus 15). JHWH was gericht op hun herstel en wilde hen toerusten om als volk vrij en weerbaar te zijn. De eerste strijd om hun nieuwe identiteit werd geleverd en door Jozua gewonnen (Exodus 17). Daarmee is het volk Israël voor het eerst in de geschiedenis een feit. Zo worden ze aangenomen door JHWH (Exodus 19). De tien woorden van JHWH, die we deze week lezen, zijn gegeven om die identiteit van Israël te omschrijven en te beschermen. Deze woorden bouwen de identiteit op die God voor ogen heeft in plaats van de Egyptische identiteit die door de tien plagen afgebroken was.

De basis voor deze woorden

We hebben uitgebreid het vier stappenplan gezien waarmee JHWH de toekomstloze slaven van Israël een nieuw perspectief gaf. Dit perspectief was al beloofd aan de vaders Abraham, Izak en Jakob. Vasthoudend aan die belofte ging het volk de woestijn in en geloofde dat God hen verlossen zou. Die verlossing betekende dat *de oorspronkelijke erfenis voor de mens aan Israël hersteld zou worden*. Dat gebeurde bij Mara waar de bitterheid van het slavenleven werd ingeruild voor de zoetheid van Gods voorzieningen in het leven van de mens die Hem oprecht zoekt (zie afl. 47). De tien woorden worden dus gegeven aan verlost mensen! Mensen die zoeken naar de God van het herstel. Mensen die het herstel van God geproefd hebben en zich bewust zijn van de identiteit die God voor hen bedoeld heeft. Alleen als je door Hem aangenomen bent als deel van Zijn naaste familie, heb je een basis om te leren wie je nu bent in Gods ogen. Op het moment dat Israël deze basis heeft, krijgen zij de tien woorden.

De inhoud van de tien woorden

Gods woorden openen met Zijn naam, de naam van de Vader van dit nieuwe huis van vrijheid. Dan herinnert Hij het volk aan het oude huis van slavernij, waar Hij hen uitgeleid heeft. Daarmee is het kader gegeven voor de tien woorden. Een kader waarin er slechts ruimte is voor één God. Creativiteit is

welkom in Zijn huis, maar er zal niets gemaakt worden om te aanbidden. Het hele idee van aanbidding (neerbuigen voor) is gericht op de Ene God, JHWH. Dien je iets of iemand anders, dan behoort je tot een ander huis en is dat een uiting van afwijzing naar JHWH. Zo eenvoudig is het om JHWH lief te hebben en Zijn geliefde te zijn voor generaties lang.

Wanneer JHWH's naam uitgesproken wordt, weet dan Wie Hij is! Want zonder die kennis is het gebruik van Zijn naam ijdel en nutteloos en dus verboden. De zevende dag zal ingevuld worden in lijn met Zijn scheppingsdoel. Op die dag rust Zijn zegen, en op die dag zal je rust en herstel vinden. Van je ouders neem je Gods onderwijs over, niet wat daar niet mee overeenkomt. Zo wordt het leven van het volk van JHWH rijk verzadigd.

Dit is wat je niet bent: Je bent geen moordenaar, geen overspeler, geen dief en geen bedrieger van je naaste. Ken je eigen rijkdom en bezit en weet dat jij daarmee gezegend bent. Het verlangen naar dat van een ander bestaat dan niet. Zo is het leven met je naaste verzekerd.

De kern van de tien woorden

Vaak wordt de kern weergegeven als: Heb God lief boven alles, en je naaste als jezelf. Dit kunnen we er prima in vinden, maar is volgens mij maar een arme samenvatting van deze woorden die zoveel meer bedoelen. Hierboven heb ik de woorden die thematisch bij elkaar horen, bij elkaar gezet.⁷¹ Zo kom ik tot drie groepjes die elk een eigen insteek hebben. Als we daar de kern van proberen te vertolken, komen we uit op deze samenvatting:

Het wonen bij JHWH sluit andere goden uit en verzekert de grenzen van je gebied door Zijn liefde. Jouw leven als Zijn eigendom is vervuld met kennis van Hem, Zijn herstel en Zijn zegen. Het leven en bezit van je naaste wordt in al zijn aspecten gerespecteerd.

Dat zijn de woorden die JHWH meegeeft als Hij in ondertrouw gaat met Israël. Het woord 'verbond' komt hier niet voor. Maar toch ademen deze woorden het leven in verbond met Hem uit. Het houdt een grens in, met daarbinnen het leven van God dat zich manifesteert in rust, herstel en een lang verzadigend leven. Binnen deze grens kan het herstel plaatsvinden, is verbrokenheid uitgesloten en eenheid met elkaar gegarandeerd.

---

71 De Hebreeuwse tekst onderscheidt twee delen door de *peh* te plaatsen tussen vs. 2-7 en 8-17. Verder worden alle ge- en verboden onderscheiden door een *samech*, vanaf het verbod op het ijdele gebruik van Zijn naam. Dat maakt een verschil tussen vs. 2-6 en vs. 7-17. Dit geeft dus twee verschillende verdelingen. Ik veronderstel een derde verdeling, door de thema's van alle teksten te verbinden met elkaar en te groeperen op basis van het thema: vs. 2-6, vs. 7-12 en vs. 13-17.

En nu, op weg

Zo kan een volk samenleven ten dienste van God en Zijn herstel. De ondertrouwde bruid Israël krijgt een pakket mee om in praktijk te brengen door het te leven. Het begint bij het besef dat ze geliefd is door God. Daarmee wordt Israël verantwoordelijk voor het antwoord daarop: het liefhebben van Hem boven alles. Vanuit de tien woorden kan Israël haar leven invullen met heerlijke dingen: Spreken en leren over JHWH om Hem te kennen. Daarnaast als gezin en als volk rusten in Hem en herstel vinden bij Hem op de sjabbat. En tot slot de Goddelijke wijsheid en de liefdevolle richtlijnen van God en je ouders in praktijk brengen. Als resultaat van deze praktijk zal het volk haar identiteit als bruid van JHWH kunnen leven. En dat niet alleen als individu maar juist ook als gemeenschap.

Verdieping

Dit blok geeft enkele onafgemaakte denklijnen en vragen om samen te leren. Als basis hiervoor is het goed om het 'Hebreeuwse denken' op onze website door te nemen.

- *JHWH zegt in vs. 22 dat Hij vanuit de hemel met Israël sprak. Wat zegt dat over de hemel?*
- *De Jeruzalem Targum geeft een bijzonder mooie parafraze van vs. 24b: “In elke plaats waar jullie mijn heilige Naam zullen herdenken, zal Mijn Woord aan jullie geopenbaard worden, en jullie zegenen.” Dat impliceert dat Zijn Woord overal geopenbaard kan worden, mits het voorschrift over het juiste gebruik van Zijn Naam in acht genomen wordt in de context van de overige negen woorden. Wat betekent dan het nuttige en het ijdele gebruik van Zijn Naam?*
- *Hoe getuigen het eerste en laatste vers van de haftara van de tien Woorden van God?*
- *Wat is het doel van JHWH's woorden volgens Jesaja? En hoe zal dat doel volbracht worden?*
- *Hoe komen de thema's priesterschap en de tien woorden terug in Openbaring 14?*

Literatuurlijst

- Badger, G.P., *The Nestorians and their rituals*, London: Joseph Masters, 1852
- Bakker, Nico T., Rinse H. Reeling Brouwer, e.a. (red.), *Het protestantse ongelooft*, Kampen: Kok, 2004
- Baruch, J.Z. en J. Druk, e.a. (red.), *Beth ha-Midrasj Leerhuis*, Kampen: Kok, 1983
- Brooks, Roger en John J. Collins (red.) *Hebrew Bible or Old Testament?*, Indiana: Notre Dame, 1990
- 'De Eerste Dag' jaargangen 1981-1986
- Den Dulk, Maarten, *Vijf kansen Een theologie die begint bij Mozes*, Zoetermeer: Meinema, 1999
- Deurlo, Karel, René Venema (red.), *Antwoord aan het nihilisme*, Baarn: Ten Have, 1994
- Drift, A. van der, L. Fiey, e.a., *Bijbellezen in het spoor van Israël*, in drie delen, Boxtel: Katholieke Bijbelstichting, 1979
- Elderenbosch, P.A., *Hoor Israël, JHWH is onze God, God is in ons midden*, 's Gravenhage: Boekencentrum, 1971
- Elderenbosch, P.A., *Het onderricht van de Messias*, 's Gravenhage: Boekencentrum, 1976
- Gabler, J.P., *Kleinere theologische Schriften II*, Ulm: Stettin, 1831
- Grant, Asahel, *De Nestorianen of de tien stammen*, Deventer: M. Ballot, 1844
- Koorevaar, H., en M.J. Paul (red.), *Theologie van het Oude Testament*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2013
- Millgram, A., *Jewish worship*, Philadelphia: Jewish Publication Society, 1971
- Miskotte, K.H., *Edda en de Thora*, Nijkerk: Callenbach, 1970
- Miskotte, K.H., *Bijbelsch ABC*, Nijkerk: Callenbach, 1966
- Monshouwer, Dirk, *Markus en de Torah*, Kampen: Kok, 1987
- Monshouwer, Dirk, *Markus en drie jaar Torah*, Kampen: Kok, 1989
- Monshouwer, Dirk, *The Gospels and Jewish Worship*, Vught: Skandalon, 2010
- Ohmann, H.M., *Behouden door Jezus Christus of door volbrenging van de Tora?*, Apeldoorn:

- Willem de Zwijgerstichting, 1991
- Otte, Henri, *Ten Boom stoort mij*, in 'In de waagschaal', maart 2012
- Oussoren, P., *Het Evangelie is Joods!*, Vught: Skandalon, 2011
- Overbosch, W.G. (red.), *Aan de hand van Moses 1 en 2*, Mededelingen van de Prof. Dr. G. van der Leeuw-stichting 42 en 46, 1971 en 1974
- Perrot, Charles, *La Lecture de la Bible*, Hildesheim: Gerstenberg, 1973
- Petuchowski, J.J. (red.), *Contributions to the scientific study of Jewish liturgy*, New York: Ktav Publishing House, 1970
- Pritz, Ray A., *Nazarene Jewish Christianity*, Jeruzalem: The Magnes press en Leiden: E.J. Brill, 1988
- Roubos, K., *1 Kronieken*, Nijkerk: Callenbach, 1969
- Rouwhorst G., 'Jewish liturgical Traditions in Early Syriac Christianity', in *Vigiliae Christianae* 51 (1997)
- Schürer, Emil, *Geschichte des Jüdischen volkes II*, Leipzig: J.C. Hinrichs'sche buchhandlung, 1886
- Soulen, R.K., *The God of Israël and Christian Theology*, Minneapolis: Fortress Press, 1996
- Stol, Albert, *Nestorianen*, Franeker: T. Wever B.V., 1977
- Vermeulen, Hans, Wilken Veen, e.a. (red.), *Geen tittel of jota*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2011
- Wigram, W.A., *The Assyrians and their neighbours*, London: G. Bell & Sons, 1929
- Zuurmond, R., *Verleden tijd? een speurtocht naar de historische Jezus*, Kampen: Ten Have, 1994

Primaire bronnen

- Apostolische Constituties
- Baba bathra, *Talmoed*
- Epifanius, *Panarion*

www.sjemajah.nl